

בבא קמא סוגיה טו (דף ח ע"א - ע"ב): גבייה מלקוחות

הקדמה קצרה: הסוגיה שלנו עוסקת בדיון שיעבוד קרקעות וגבייתן אצל לקוחות. צריך לדעת שהקרקעות מתחלקות לשלושה סוגים על פי טיבן: עדית (הכי טובה), בינונית וזיבורית. כמו כן ישנם שלושה סוגי נושים שבאים לגבות קרקע ממי שחייב להם כסף: כתובת אשה גובה מזיבורית, בעל חוב גובה מבינונית וניזק גובה מעידית. צריך גם לדעת שהלכה היא שלא גובים מקרקעות משועבדות (כלומר שנמכרו ללקוח) במקום שיש בני חורין (כלומר שנשארו קרקעות אצל מי שחייב לשלם) וקרקעות אלו נקראות "אחרונות" גם כאשר הן נמכרות אחר כך, ומהן גובים. עוד דבר חשוב כדאי לזכור כדי להבין את סוגייתנו: זה שניזק זכאי לקבל עידית, זה מפורש בתורה. וזה שבעל חוב (כלומר מי שהלווה כסף) דינו בבינונית ולא בזיבורית, יש דעה שזו תקנת חכמים שהעלו את הראוי לו כדי "שלא תנעול דלת בפני לווים" (כלומר שירצו אנשים להלוות כסף לנזקקים).

גמרא בבא קמא ח ע"א-ע"ב

ת"ר: מוכר לאחד או לשלושה בני אדם כאחד [כלומר מכר את שלושת סוגי קרקעותיו באותו זמן, כך שאין כאן "אחרונה" שממנה גובים כל הנושים] - כולן נכנסו תחת הבעלים [כלומר מי שקנה את הזיבורית נותן לכתובת אשה, מי שקנה את הבינונית נותן לבעל חוב ומי שקנה עידית נותן לניזק]. [אבל אם מכר את הקרקעות] בזה אחר זה - כולן גובין מן האחרון. אין לו - גובה משלפניו [למשל אם אין לאחרון עידית, הולך בעל החוב לזה שקנה לפניו וגובה ממנו], אין לו - גובה משלפני פניו. מכרן לאחד היכי דמי? אילימא בבת אחת [כמו שסברנו להבין], השתא לשלושה דאיכא למימר חד מינייהו קדים, אמרת כולן נכנסו תחת הבעלים, מכרן לאחד מיבעיא?! אלא פשיטא [מה שכתוב "מכר לאחד", הכוונה] בזה אחר זה, ומאי שנא שלשה, דכל חד וחד אמר ליה: "הנחתי לך מקום לגבות ממנו", האי [היחיד שקנה את כל הקרקעות בזו אחר זו] נמי אכל חד וחד לימא ליה: "הנחתי לך מקום לגבות ממנו"! הכא במאי עסקינן - כגון שלקח עידית באחרונה. וכן אמר רב ששת: כגון שלקח עידית באחרונה. אי הכי, ליתו כולהו וליגבו מעידית! משום דאמר להו: אי שתקיתו ושקליתו כדיניכו - שקליתו, ואי לא - מהדרנא שטרא דזיבורית למריה ושקליתו כולכו מזיבורית [כלומר הוא אומר להם: "אם אתם מוכנים כולכם לקחת את מה שמגיע לכם - תקבלו. אך אם אתם רוצים לקחת את העידית (כי היא אחרונה), אני אחזיר את הזיבורית למוכר ותחויבו לקבל זיבורית!"] אי הכי בנזקין נמי נימא הכי! [הקושיא היא: כיוון שאמר לכולם לקחת כדינם, משמע שהניזק יטול את העידית, והרי הוא יכול לאיים גם על הניזק שיקח בינונית במקום עידית, באיום שיחזיר את הזיבורית למוכר] אלא [בגלל קושיא זו חייבים להעמיד אחרת את הסוגיה]: הכא במאי עסקינן - ביתמי דלאו בני פרעון נינהו, ושיעבודא דיליה עליה דידיה רמיא, הלכך ליכא למימר הכי! [כלומר כיוון שלא היה איום כלל על הניזק, כפי שאמרנו, צריך לומר שמדובר במקרה שלא שייך כלל לאיים שיחזיר את הזיבורית, כי מדובר ביתומים, ולכן אם יחזיר להם את הזיבורית הם לא יהיו חייבים לפרוע. ומתוך כך האיום לא יעזור, כי ממילא הקונה יצטרך לפרוע] אלא [ניתן הסבר אחר למה הקונה יכול לומר לכולם שיתלו כדינם]: משום דאמר להו: טעמא מאי אמור רבנן אין נפרעין מנכסין משועבדים במקום שיש בני חורין? משום תקנתא דידי [כלומר לטובתי תיקנו תקנה זו שלא גובים ממשועבדים במקום שיש בני חורין, כדי שלא יגבו ממני אלא מהמוכר]. אנא בהא תקנתא לא ניחא לי [כלומר: נכון שהעידית נחשבת "בת חורין" ביחס לקרקעות האחרות, אבל אני מעדיף שלא יגבו ממנה אלא דווקא מהאחרות, למרות שהן נחשבות למשועבדות ביחס עליה], כדרבא, דאמר רבא: כל האומר אי אפשי בתקנת חכמים כגון זו - שומעין לו. מאי כגון זו? כדרב הונא, דאמר רב הונא: יכולה אשה [שתיקנו לה חז"ל שתקבל מזונות מבעלה תמורת נתינת מעשי ידיה] שתאמר לבעלה איני ניזונת ואיני עושה.

א. נתבונן בגמרא דף ח ע"א שאומרת שאם מכר לשלושה בני אדם לא כאחד או לאחד בזה אחר זה, אפשר לדחות (אפילו את המזיק) לקרקע האחרונה, אף שהיא זיבורית.

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

1) מכת איזו טענה ניתן לדחותם אף הליבורית?

ב. נעיין ברש"י ד"ה "מן האחרון":

מן האחרון - דאפילו שקלו קמאי עידית ובינונית מצי מדחן להו הלכות לנזקין ובעל חוב אצל זיבורית דאמר הנחתי לך מקום לגבות הימנו ותנן במסכת גיטין (דף מח:) אין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין ואפילו הן זיבורית דכי זבון הני תרי קמאי אשתייר זיבורית בני חורין ואף על פי דהדר איזדבנא בתר בתרא אזלינן.

2) מה הכלל עצל פיו בנוי דין זה, ולמה אט אט כלל

הקרקעות נמכרו הוא צומד?

ג. נעבור למסכת גיטין נ"ב:

אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין. בעי רב אחדבוי בר אמי: במתנה היאך? תקנתא הוא דעבוד רבנן משום פסידא דלקוחות, אבל מתנה דליכא פסידא דלקוחות לא, או דלמא מתנה נמי - אי לאו דאית ליה הנאה מיניה לא יהיב ליה מתנה, והלכך כי פסידא דלקוחות דמי? אמר ליה מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי, תא שמע: שכיב מרע שאמר "תנו מאתים זוז לפלוני וגי מאות לפלוני ודי מאות לפלוני", אין אומרים כל הקודם בשטר זכה, לפיכך יצא עליו שטר חוב - גובה מכולן. אבל אם אמר "תנו מאתים זוז לפלוני ואחריו לפלוני, ואחריו לפלוני", אומרים כל הקודם בשטר זכה, לפיכך יצא עליו שטר חוב - גובה מן האחרון, אין לו - גובה משלפניו, אין לו - גובה משלפני פניו, ואף על גב דקמא בינונית ובתרא זיבורית, מזיבורית גבי, מבינונית לא גבי, שמע מינה, במתנה נמי עבוד רבנן תקנתא! הכא במאי עסקינן - בבעל חוב. והא תנו קאמר! תנו בחובי. וליחזי שטרא דמאן קדים? דליכא שטרא. והא כל הקודם בשטר קאמר! בשטר פקדתא [רש"י: צוואה]. ואי בעית אימא: אפילו מתנה נמי, ולא קשיא, מאי גובה מן האחרון? אין נפסד אלא אחרון. ואי בעית אימא: דשוו כולהו להדדי.

רש"י: ואי בעית אימא - לעולם אי קמא בינונית ובתרא זיבורית מקמא גבי דשקיל דיניה ולא אמר במתנה אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין ומאי גובה מן האחרון? אינו נפסד אלא אחרון דכי נמי גבי מקמא חוזר על האחרון וגובה ממנו, דאמר ליה לית לך למשקל מקמאי. ואי בעית אימא - דוקא גובה מן האחרון קאמר ואפילו הכי לא תפשוט מינה דאין נפרעין כו' והכא במאי עסקינן דשוו כולהו קרקעות או כולן בינונית או כולן זיבורית או כולן עידית.

3) האט עצל פי האסקנה אט באתנה תיקנו רבנן לצבות מן

הקרקע האחרונה?

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

ד. נעיין עתה בתוספות נ"ב ד"ה "שמע" גיטין:

שמע מינה במתנה נמי עבוד רבן תקנתא - דאע"ג דיש לחלק בין מתנת שכיב מרע לשאר מתנות דלא מסיק אדעתיה דמית ויהיב כל נכסיו, כדאמרינן לעיל דלא מסיק אדעתיה מלוה דמית לוח ואין כאן נעילת דלת, לא מסתבר ליה לחלק. אי נמי הכא במתנה במקצת דהויא כמתנת בריא.

4) *למה (לפי הה"א שנתוספת) לכאורה המתנת שכיב מרע לא עייק לתקן שלא לזכור ממוצאדיק במקום שיש בני חורין?*

ה. נחזור לגמרא בגיטין נ"ב.

5) *מה הטעם לפי מסקנת האמרא לתקן תקנה לטובת הקונים ולא לטובת מקבלי המתנות?*

6) *האם ישנה הכרעה ברורה באמרא בצניין התקנה המתנה?*

ו. נעיין בשו"ת הרשב"א חלק ב סימן קסג הדן במזונות של אשה והבנות לאחר שנפטר הבעל:

תשובה: תחלת כל דבר, אכתוב לכם כללי דינין, שהם כוללים כל פרטי דינין אלו שאתם סובבים עליהם. כבר ידעתם מה ששינונו בגיטין פרק הנזקין: אין מוציאין לאכילת פירות ולשבח קרקעות למזון האשה והבנות מנכסים משועבדין. ומשמע מכלל השמועה שבתחלת אותו הפרק, שהמתנה כמכר. שהרי שאלו שם גבי מתניי דאין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין: במתנה היאך? תקנה היא דעבוד רבנן משום פסידא דלקוחות, אבל מתנה דליכא פסידא, לא. או דילמא: מתנה נמי, אי לאו דאית ליה הנאה מיניה, לא יהיב ליה מתנה הילכך: כלקוחות דמי. וממסקנא דשמעתא יראה שהמתנה כמכר. וכן הסכימו כל הפוסקים.

7) *מה פסק הרשב"א?*

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

ז. נראה עכשיו את הרמב"ם בהלכות מלוה ולוה פ"ט ה"ב ונעזר במגיד משנה שם:

רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק יט הלכה ב
אין נפרעים מנכסים משועבדין במקום שיש נכסים בני חורין ואפילו היו בני חורין זיבורית והמשועבדים בינונית או עידית בין שמכרם בין שנתנם, נשתדפו בני חורין הרי זה טורף מן המשועבדין שכיון שנשחתו כאילו אינם.

מגיד משנה שם
[ב] אין נפרעין מנכסים משועבדין וכו'. משנה שם והוא כלל אפילו לניזקין שדין בעידית כמו שנתבאר פרק שמיני מהלכות נזקי ממון אין טורפין ממשועבדים במקום שיש בני חורין אפילו זיבורית. ומה שכתב רבינו בין שנתנם. לומר שאפילו ממשועבדים מחמת מתנה אין טורפין כל זמן שיש בני חורין בעיא היא בגמרא ולא איפשיטא, אבל כך נפסק בהלכות דמתנה כמכר וכך כתבו ז"ל.

8) מה פסק הרמב"ם בצני"ן המתנה?

ח. ראינו שהרמב"ם הכריע להלכה בעניין מתנה, למרות שבסוגיה זו בעיה דלא איפשיטא. הסיבה היא שבספרי ההלכה צריך לפסוק! אך עתה נבדוק את דברי הרמב"ם בעניין "מהדרנא". נעיין בדבריו בהלכות מלוה ולוה פ"ט ה"ו ושם במגיד משנה.

רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק יט הלכה ו
מכרן לאחד זו אחר זו הרי הלוקח נכנס תחת הבעלים, בד"א שלקח עידית באחרונה אבל לקח זיבורית באחרונה כולן גובין מן הזיבורית שהרי אומר לטורף כשיבא לגבות מן השדה שלקח תחלה הרי הנחתי לך מקום לגבות ממנו, ולמה אינו אומר לו הטורף כך אם לקח עידית באחרונה ותגבה האשה ובעל חוב מן העידית שלקח באחרונה, שזו תקנה היא ללוקח והרי אומר לוקח להן אי אפשי בתקנה זו אלא כל אחד מכס יגבה מן הראוי לו.

מגיד משנה הלכות מלוה ולוה פרק יט הלכה ו
[ו] מכרן לאחד בזו אחר זו וכו'. ברייתא ואוקימתא דגמרא שם ויש שם אוקימתא שאומרת דדוקא כי מתו בעלים ראשונים ונשארו יתומים דכיון דלאו בני פרעון נינהו לא מצי אמר לוקח אי שתקת שתקת ואי לא מהדרנא שטרא דזיבורית למריה ותגבה מן הזיבורית אבל אם המוכר קיים יכול לומר כן. ובעל העיטור פסק כאוקימתא זו ואם המוכר קיים דין כולם בזיבורית מפני הטענה הנזכרת. וכבר העלה הרשב"א ז"ל דלפסק הלכה לא אמרינן אי שתקת לגרועי מדינא קמא ואין אוקימתא זו עיקר. וכ"כ ר"ח ז"ל, ואף בהלכות לא הובאה לפי שאינה וזה דעת רבינו ז"ל, ועיקר.

9) האם הרמב"ם הלכיר את טענת "מהדרנא"?

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

ט. נראה עתה את קושיית הברכת מרדכי בבא קמא סימן ח סק"א.

הרי להדיא, שטענת "אי שתקת", טענה אלימתא היא, ולהכי, גם באופן שהלוקח קנה את העידית באחרונה, אפילו הכי אין הניזק גובה הימנה. ואין להמלט מטענה זאת, לא בנויקין ולא בבעלי חוב, אלא אם כן המדובר הוא "ביתמיי", שאף אם הקרקע תוחזר לבעליה, לא יוכל הניזק או הבע"ח לגבות הימנה את נזקו או חובו, שכן אין גובין מנכסי יתומים שהגיעו לרשותם לאחר מיתת אביהם. ולכן תמוה מאד, מדוע השמיטו הרי"ף והרמב"ם הלכה זאת של טענת "אי שתקת", הלא גמרא מפורשת היא, ובדין הוא שיפסקו שיש ביד הלוקח לטעון טענה זאת של "אי שתקת", פרט למקרה שנשארו "יתמיי" כמפורש בסוגיין, וכדתמהו כן המפרשים.

10) האם לשיטתו טענת מהדנא תופסת לדנא?

11) באיזה מקרה אינה תופסת?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל".

תשובות

- (1) מכח הרחבת הטענה "הנחתי לך מקום לגבות הימנו".
- (2) הכלל הוא שלא גובים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין. וכאשר הכל מכור, הולכים אחר האחרון.
- (3) משמע שאין ראייה שגובים מן האחרון במתנה.
- (4) בשכיב מרע אין נעילת דלת בפני לוויין, כיוון שהמלווה לא חושש שימות הלווה ולפני כן יחלק את קרקעותיו.
- (5) יש "פסידא דלקוחות" כשאדם טרח וקנה ואחר כך לוקחים ממנו (למרות שהוא אמור לקבל את כספו בחזרה מהמוכר), אך אין "פסידא דמקבלי מתנה".
- (6) לכאורה אין ממש הכרעה.
- (7) הרשב"א פסק שמתנה כמו מכר.
- (8) הרמב"ם פסק שדין זה שייך גם במתנה.
- (9) הרמב"ם לא הזכיר "מהדרנא" ומשמע שהוא לא פסק לדינא את טענת מהדרנא.
- (10) היא טענה אמיתית לדינא.
- (11) במקרה שיש יתמי (כפי פשט הגמרא).